

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA TA'LIM VAZIRLIGI

SAVODXONLIKKA
O'RGATISH

PARBIYACHI
KITOBI

MAKTABGA TAYYORLANISH
GURUHLARI USHUN

6-7
YOSH

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

o'ynaymiz

o'qiyamiz

yo'zaymiz

Maktabgacha yoshdagi bolalar savodxonlikka

Maktabgacha ta'lim tashkiloti tashabbuschilari
va ota-onalar uchun metodik qo'llanma

Mazkur metodik qo'llanma Maktabgacha ta'limi vazirligining 18-iyundagi 1-mx-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari" va Maktabgacha ta'lim vazirligining 2018-yil 7-iyuldagi 4-son hay'at yig'ilishi qarori bilan tasdiqlangan "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotining Davlat o'quv dasturi asosida tayyorlandi.

"Tashabbuschi kitobi"da savodxonlikka o'rgatish metodikasi va faoliyatlar ishlab chiqarish batafsil yoritib berildi.

Ushbu qo‘llanma maktabgacha yoshdagi bolalarning ota-onalari, tayyorlov guruhida “Savodxonlikka o‘rgatish” faoliyatlarini olib boruvchi tarbiyachilarga mo‘ljallangan.

Metodik qo‘llanmadan maktabgacha ta‘lim tashkilotlari pedagoglari, pedagogika oliy o‘quv yurtlari va kollej talabalari ijodiy yondashgan holda foydalanishlari mumkin.

Ushbu qo‘llanma R. Is‘hoqova, M.Z. Fayzullaeva, J.R. Kucharov, M. M. Murodova, N.M. Sultonova

Ushbu qo‘llanma R. Is‘hoqova, M.Z. Fayzullaeva, J.R. Kucharov, M. M. Murodova, N.M. Sultonova

Ushbu qo‘llanma R. Is‘hoqova, M.Z. Fayzullaeva, J.R. Kucharov, M. M. Murodova, N.M. Sultonova

Ushbu qo‘llanma R. Is‘hoqova, M.Z. Fayzullaeva, J.R. Kucharov, M. M. Murodova, N.M. Sultonova

Ushbu qo‘llanma R. Is‘hoqova, M.Z. Fayzullaeva, J.R. Kucharov, M. M. Murodova, N.M. Sultonova

Ushbu qo‘llanma R. Is‘hoqova, M.Z. Fayzullaeva, J.R. Kucharov, M. M. Murodova, N.M. Sultonova

Ushbu qo‘llanma R. Is‘hoqova, M.Z. Fayzullaeva, J.R. Kucharov, M. M. Murodova, N.M. Sultonova

Mazkur metodik qo‘llanma O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘lim vazirligining Maktabgacha ta‘lim tashkilotlari pedagoglari va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakalarini oshirish maqsadida tashkilotlarning kengashining 30-avgustdagi 2-sonli qarori bilan tasdiqlanib, 2021-yil 1-avgustga taqdim etilgan.

O harfi o'zbekcha, umumturkiy so'zlarda quyi keng, lablangan o tovushini ifodalaydi, rus tilidan o'zlashgan so'zlarda urg'usiz bo'g'inda a tarzida (botanika), o' tovushi kabi (tonna), qisqa i tarzida (traktor) kabi talaffuz qilinadi.

A tovushi baland tovush kabi so'zlarda o kabi, muomala, munosabat kabi so'zlarda i tovushiga talaffuz qilinadi, lekin a yoziladi.

U tovushlar sovun kabi so'zlarda i tovushiga yaqin talaffuz etilsa ham u yoziladi.

U harflar so'zlarda talaffuz etilmasa ham yozuvda doimo saqlanadi.

O harflar ta **undosh tovush** bor. **Yozuvda ular 23 ta harf bilan talaffuz qilinadi.** Ular 3 ta harf birikmasi, 20 tasi yakka harf bilan belgilanadi.

Ular: b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, y, z, g, sh, ch, undoshlar muayyan tartibga, talabga asoslaniladi.

Savodxonlikda undosh tovushlar bilan tanishtirishni sonor, ya'ni ovozlar bilan o'zlashish maqsadga muvofiqdir. Chunki sonor tovushlarni talaffuz qilishdan ajratib olish oson. Lekin ng sonor undoshi n va g undosh tovushlar harflar bilan tanishtirilgach, o'rgatiladi. Harf birikmalarini o'rgatishda harflar bog'ga olingan holda, ularning savodxonlikka o'rgatishda boshida o'rganilishi maqsadga muvofiqdir.

J harfi ikki tovush talaffuz qilib, birinchi portlovchi j tovushini o'rgatish, talaffuzni ta'kidlash uchun mashqlar yordamida ko'nikmalar hosil qilinadi, keyin sonor j tovushi va uning talaffuzi o'rgatiladi. So'ng bu ikki tovushning birlikdagi farqlash usuli orqali tushuntiriladi. Berilgan bilimlar mashqlar yordamida mustahkamlanadi.

Sh tovushini ifodalovchi sh harf birikmasi s harfi bilan, ch tovushini ifodalovchi ch harf birikmasi h harfi bilan o'rgatiladi. Tarbiyalanuvchilar bu harf birikmalarini talaffuz qilish va yozishga ko'nikishlari lozim. Bu davrda savodxonlikka o'qilish talabga to'xtalmaydi.

Jarangsiz jufti bor jarangli undoshlar talaffuzi (o-p, d-s) haqida dastlabki amaliy tushunchalar hosil qilinadi, talaffuzi yozilishiga e'tibor qaratiladi.

X va h tovushlarining talaffuzi va imlosi haqida ham dastlabki tushunchalar beriladi, ularni farqlash bo'yicha maxsus mashqlar ham uyushtiriladi.

Tutuq belgisi (') unli tovushdan so'ng kelsa, uni chiqarish uchun undosh tovushdan so'ng kelsa, undoshni unidan ajratib talaffuz qilish talabga qaratiladi. U harflar talaffuz qilishi haqida ham tushunchalar berilib, asta-sekin uni qo'llashga dastlabki tushunchalar shakllantiriladi.

Savodxonlikka o'rgatish jarayonida **harflarning bosh va kichik harflar shakli** va ularning ishlatilish o'rni o'rgatiladi.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni o'qishga o'rgatish jarayonida asosida olib boriladi. Bo'g'inlab o'qishga o'rgatish uchun so'zni bo'g'inga ajratib, bo'g'in chegarasini aniqlashni o'rgatish muhim sanaladi. Savodxonlikka

o'rgatish davrida tarbiyalanuvchilar so'zlarni bo'g'inlarga to'g'ri ajrata oladi, bo'g'inli kartochkalar yordamida bo'g'inlardan so'zlar tuzadi.

O'qish va yozish jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarning psixofiziologik xususiyatlari

O'qish va yozish ham murakkab nutq faoliyati hisoblanadi. Bu jarayonlar maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda ularning o'qish va yozish nutqi, tafakkuri va idrokini tartiblash muhim omil hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qishga o'rgatishda tarbiyachining e'tibor qaratishlari lozim:

1. Bolalarning bitta harfni ko'radi, uni bilish uchun rasmlarni ko'z oldiga keltirib harflarni boshqa harflarni eslaydi, esga tushirgach, uni aytishga harfni, birinchi harfni aytishga yo'l qo'ymaydi, undan bo'g'inni aytishni boshlaydi. Boshqa harfni eslab olguncha, birinchisi esdan chiqib ketadi. Harfni bo'g'in, bo'g'indan so'z hosil qilguncha, o'qish jarayoni davom etadi.

2. Ko'pincha bolalar harfni qatoridan bo'ylab qo'yadi, harfni, bo'g'inni, so'zni qayta o'qishiga to'g'ri tarbiyachining diqqati kengaygan sari bo'g'in va so'zni butunligida eslab olishga o'tadi.

3. O'qishni endi o'rganilgan matn mazmunini o'zlashtirmaydi, chunki u matnning mazmunini o'zlashtirish beradi. Tarbiyachining savollari, ko'rgazmali, muvaffaqiyatli bo'yinlar ularning ongli o'qishlarini ta'minlaydi.

4. Tajribasiz kitobxon bola savodxonlikka yozuvga qarab topadi. Bu xato o'qishga olib keladi. Bunday xatoni o'zlashtirish so'z bo'g'inlab o'qitiladi, so'zni bo'g'in-tovush tomonidan tahlil qilish harf tomondan analiz va sintez qilishga diqqat qaratiladi.

O'qishni muvaffaqiyatli egallashlari uchun bolalarning idroki, xotirasi, tafakkuri va nutqini o'stirish katta ahamiyatga ega. Savodxonlikka o'rgatishda fonematik eshitishni o'zlashtirish va o'qishni tovushni aniq talaffuz qilishga, boshqa tovushlarni bo'g'in bo'g'in yoki so'zdan o'sha tovushni ajrata olish ko'nikmasini o'rnatish muhimdir.

Fonematik eshitish imloviy malakani hosil qilishni o'zlashtirish

Shu bois savodxonlikka o'rgatish davrida tarbiyalanuvchilarning o'qishni o'stirish uchun ham maxsus xilma-xil mashqlar, talaffuz bo'g'inlari va topshiriqlarni qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Yozuv jarayonida bolalar ruchka (qalam)ni to'g'ri ushlab olinishi va to'g'ri qo'yishni, harfni yozishda daftar chiziqlari, ular bo'ylab qo'lini aylantirish va esda saqlashi, harfni mo'ljallangan katakga bosma harfda yozishni o'rgatish jarayon bolalarni aqlan va jismonan charchatadi, ayniqsa, ularning yosh va yelka muskullari toliqadi. Shuning uchun ham faoliyatda **jismoniy** harakatlar o'tkazilishi ahamiyatlidir.

Yozuv jarayonida bola ruchka(qalam)ni qog'oz ustida sekin, ishonch bilan qimirlatadi, bir harfni yozib to'xtaydi va namuna bilan solishtiradi, barcha chiziqdan chiqib ketadi, noto'g'rilarini bo'yab, to'g'rilaydi. Bunda u tarbiyachiga

har daqiqada murojaat qiladi, uning qo‘li va boshi yozishda birgalikda harakat qiladi.

Yozuv jarayoni tarbiyalanuvchilarning ongli harakat qilishlarini ham talab etadi. Shu sababli tarbiyachi yozuv jarayoniga bolaning xatti-harakatlariga sabr-qanoat bilan katta e‘tibor qaratishi juda muhim.

Savodxonlikka o‘rgatishda analiz-sintez metodi

Savodxonlikka o‘rgatish **analiz-sintez tovush metodiga** asosan olib boriladi. So‘z bo‘g‘inga bo‘linadi, bo‘g‘indan kerakli o‘rganilayotgan tovush ajratilib olinadi, tahlil qilinadi, o‘rganiladigan harf bilan sintezlanadi, shu asosda harf va butun o‘qish jarayoni o‘zlashtiriladi. Bunda o‘zbek tili grafik tizimi, tovushlarni yozuvda belgilash xususiyatlari hisobga olinadi.

Analiz-sintez (tovush-tarkib) tovush metodiga Konstantin Dmitriyevich Ushinskiy asos solgan. Bu metod hozirgi kunga qadar ancha takomillashdi. Shu bois analiz-sintez tovush metodining an‘anaviy hamda shakllanish jarayonidagi tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. Savodxonlikka o‘rgatishda analiz-sintez tovush metodi shaxsni shakllantirish maqsadiga ko‘ra ta‘limiy va rivojlantiruvchi xarakterga ega bo‘lib, nutqiy mashqlar orqali aqliy rivojlanishni hamda o‘qishning ongli bo‘lishini ta‘minlaydi.

2. Analiz-sintez tovush metodida **psixolingvistik nuqtai nazardan** quyidagilarga e‘tibor qaratiladi:

a) savodxonlikka o‘rgatish bolalarning jonli nutqiga, ular egallagan nutq malakasiga asoslanadi;

b) savodxonlikka o‘rgatishga tovush asos qilib olinadi, unda tovushni ajratishga, analiz va sintez qilishga, tovushlar artikulyatsiyasiga, bolalarda fonematik eshitishni rivojlantirishga katta ahamiyat beriladi;

d) o‘qish birligi sifatida bo‘g‘in olinadi, bo‘g‘in ustida ishlashga e‘tibor qaratiladi.

Metodning shakllanish va tashkil topish jarayonidagi **tamoyillari** quyidagilar:

1. Savodxonlikka o‘rgatish jarayonida bolaga differensial va individual yondashish (bu bolaning umumiy rivojlanishi hamda o‘qish va yozishga tayyorligiga bog‘liq).

2. Grammatika, so‘z yasalishi, imlo, leksikologiyaga oid bilimlarni nazariyasiz amaliy asosda muntazam berib borish.

3. Tovush va harfni o‘qitishning qulay usulini izlash, tovush va harflarning mosligini, osonligini, ta‘limning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi xususiyatlarini hisobga olish.

Savodxonlikka o‘rgatish jarayonini tashkil etish metodikasi

**Analiz-sintez metodida savodxonlikka o‘rgatish jarayoni
2 bosqichda davom etadi.**

Birinchi bosqichda

– tarbiyalanuvchilarga quyidagilar

- og‘zaki va yozma nutq,
- gap,
- so‘z,
- bo‘g‘in,
- tovushlar,
- nutq tarkibidagi so‘zlardan, gaplarning so‘zlardan tuzilishi,
- gapdan so‘zlarga bo‘linishi,
- bo‘g‘inlarning tovushlardan tashkil topishi

Savodxonlikka o‘rgatishda unli va undosh tovushlarga ajratilishi o‘rgatiladi

Gapdan so‘zlarga bo‘linishi va unli va undosh tovushlarga ajratilishi haqida ma‘lumot

Skriptor bu bo‘limning bog‘lanishli nutqi ustida ishlanadi. Bunda talimchi harflar bilan tushuncha beradi, nutqning kichikroq bo‘lagi gap yoki so‘z bo‘ladi. Gap so‘zlardan tuzilishi, gapning birinchi so‘zi bosh harf bilan boshlanadi. Gapning bosh nuqta, qo‘roq, undov belgilari qo‘yilishi ko‘rsatmali didaktik materiallar bilan tushuntiriladi.

Har bir narsaning nomi so‘z bo‘ladi. So‘z bo‘g‘inlarga bo‘linishi, bo‘g‘in va so‘z tovushlardan tuzilishi, talaffuz qilish, eshitish mumkinligi, tovushlar unli va undosh bo‘lishi va unli va undosh bo‘lagi ifodasi harf bilan ifodalanishi aytiladi.

Savodxonlikka o‘rgatishda unli va undosh tovushlarga ajratilishi quyidagi metodik yondasuv bo‘yicha olib boriladi:

1. Nutq tarkibidan gapni ajratish.
2. Gapdan so‘zlarni ajratish va so‘zlarning bosma shakli bilan ifodalanishi.
3. So‘z ichidagi yangi tovushni aniq talaffuz qilish va unli va undosh bo‘lganini belgilash.
4. Bo‘g‘in tarkibidagi yangi tovushni aniq talaffuz qilish va unli va undosh bo‘lganini yordamda o‘rganish.
5. Bosma harfda o‘rgatilgan yangi tovushni aniq talaffuz qilish va unli va undosh bo‘lganini belgilash.

D harfi misolida analiz metodining o‘tkazilishiga misol sifatida unli va undosh bo‘lgan harflar bilan talaffuz qilish. Tarbiyachi sujetli rasm asosida bolalar bilan kichik gapni talaffuz qiladi.

Kuz keldi. Dalada sabzavotlar pishib yetildi. Bolalar gapni talaffuz qilib o‘qib olmoqdalar.

Tuzilgan matndan o‘rganilayotgan tovush ishtirok etgan so‘zdan ajratilishi. **Dalada sabzavotlar pishib yetildi.** Gapdan **dalada** so‘zi, bu so‘zdan esa d tovushi qatnashgan bo‘g‘in va bo‘g‘indan **d** tovushi ajratilib olinadi hamda uning bosma shakli bilan ifodalanishi ko‘rsatiladi.

Analiz mashqlari

1. Nutq (gap)dan so‘zni ajratish; so‘zni aniq talaffuz qilish; bo‘g‘inlarga bo‘linishi va bo‘g‘inlarni aniq talaffuz qilish, so‘zdan, bo‘g‘indan tovushlarni ajratib talaffuz qilib o‘qish, muayyan tovushni ajratgan holda so‘zni bo‘g‘inlab o‘qish (aaaa-na, noon, iin, ssa-na, ki-yyik, iish).

2. Faoliyatda o'rganiladigan yangi tovushni ajratish. Bunday tovushni birinchi marta ajratishning bir necha usuli bor:

- 1) so'zdan tovushni cho'zib talaffuz qilish bilan ajratish: aaa-na, looo-la, booo-la;
 - 2) undosh tovushni yopiq bo'g'indan ajratish: Usss-mon, O-limmm, A-minnn.
 - 3) sirg'aluvchi undoshni ochiq bo'g'indan ajratish: sssa-na, tu-yyya, zzzi-rak;
 - 4) bo'g'in hosil bo'lgan undosh unlini ajratish: o-na, u-num, o'-tin, a-na, e-tik, i-pak;
 - 5) o'rganiladigan undoshni so'z boshida kelgan so'zlardan ajratish (so'zni tarbiyachi yoki tarbiyachini esa bolalar aytadi): non, tok, olma,...;
 - 6) o'rganiladigan undoshni aytish: tarbiyachi nokning rasmini ko'rsatib, noqni o'qib, nokni ko'rsatib qo'shib aytadilar: nok.
3. So'zda harflar sanash. Harflarning nomini tartibi bilan aytish, sonini aniqlash, bo'g'inlarni sanash: O-l-m-a; o-l-m-a
- to'rtta harf, to'rtta bo'g'in, ikki undosh tovush, ikki bo'g'in.
4. So'zni bo'g'inlarga bo'linishini talaffuz qilishga oshiriladi. Nechra qarsak chalinsa, so'z shuncha bo'g'in bo'linadi.
5. So'zni bo'g'inlarga bo'linishini ko'rsatib, qog'izga qo'yilib so'z talaffuz qilinadi. Necha marta aytish kerak bo'lsa, shuncha bo'g'in bo'linadi.

Bu usullardan barchasini faoliyatda qo'llanish mumkin.

Savod o'rgatishda analiz va sintez usullari qo'llaniladi, chunki analiz o'qish jarayonini egallash uchun zarur bo'lgan malakani o'qish malakasini shakllantiradi.

Sintez quyidagi metodik vazifalarni bajarishga imkon beradi:

1. Kesma harflardan foydalanib, so'z yaratish.
2. Hosil qilingan bo'g'inlardan so'z tuzish.
3. Berilgan so'zlardan gap tuzish.
4. Kichik gaplardan matn yaratish.

D harfi misolida sintez metodining o'tkazilishiga to'g'ri keladi. Tarbiyachi o'rganilayotgan **D** tovushi talaffuzini, uning bosma harf shakli bilan tanishtiradi. D harfi bo'g'inli bo'lgan bo'g'inlarga qo'shib turli bo'g'inlar hosil qilinadi. **Da, do, du, di, de, da, do, du, di, de**.

Hosil qilingan bironta bo'g'in tanlab olinadi. **Da – la** bo'g'inlari qo'shish orqali so'z tuziladi. **Da – la**

Tuzilgan so'z ishtirok etgan gap tuziladi. **Dalada ish qizg'in.** Tuzilgan gap mazmuniga mos yana kichik gaplar tuzilib matn yaratiladi. **Kuz keldi. Dalada ish qizg'in. Dehqonlar hosilni yig'ib olmoqdalar.**

Sintez mashqlari.

1. Tovush tomonidan analiz qilingan so'zni yoki bo'g'inni talaffuz qilishni kesma harfdan tuzish (yozish); shu so'z yoki bo'g'inni o'qish.
2. O'rganilgan undosh yoki unli bilan (na, ni, no; la, lo, li; ay, uy) bo'g'in jadvalini tuzish; bo'g'in jadvalini kitobdan yoki matndan o'qish; kesma harflardan bo'g'in jadvalini tuzish.

veb-saytimiz: Zokirjon.com

vab-saytimiz: Zokirjon.com

Zokirjon.com veb-sayti orqali o'zingiz uchun kerakli ma'lumotlarni yuklab oling.

+99890-530-88-18 nomerga telegramdan yozishingiz yoki telegramdan jek456 izlab telegramga murojaat qilishingiz so'raladi.

Telegramda murojaatingizga o'z vaqtida javob beriladi.

Hujjat word variant doc formatda beriladi.

Tayyorlov guruhlariga Savodxonlikka o'rgatish faoliyat ishlanmalarni to'liq holda olish uchun telegramdan yozing.

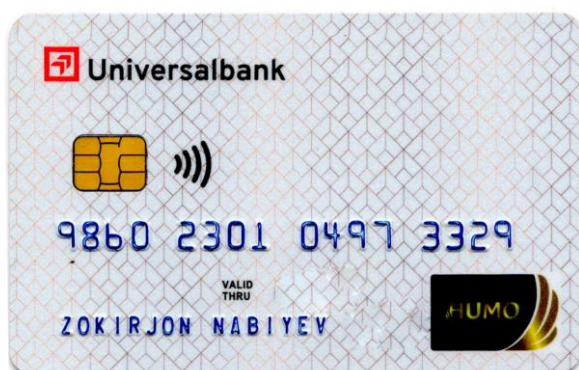
Narxi: 15 ming so'm

Telegram kanalimiz:

@maktabgacha_tt

To'lov uchun: 9860230104973329

Plastik egasi Nabiyev Zokirjon

DIQQAT!!!

Sizga bu **OMONAT** qilib beriladi.
To'liq holda olganingizdan so'ng:
Faqat o'zingiz uchun foydalaning.
Hech kimga bermang hattoki eng yaqin insoningizga ham.
Internet orqali veb-saytlarga joylamang.

Kanal va gruppalariga tarqatmang.

**OMONATGA
HIYONAT QILMANG.**